

Зимівля орлана-білохвоста в районі Кременчуцького водосховища взимку 2006-2007 років

М. Н. Гаврилюк, В. М. Грищенко,
С. В. Домашевський
Черкаське й Київське відділення
Українського товариства охорони птахів

Одним із основних місць зимівлі орлана-білохвоста в Україні є долина р. Дніпро (Гаврилюк, 2002), проте регулярні обліки зимуючих птахів проходять лише на окремих його ділянках. Згідно з результатами наших досліджень і літературними даними в районі Кременчуцького водосховища відомо про чотири постійних місця концентрації орланів. Передусім це район Канівського природного заповідника (Канівський район), де в останнє десятиріччя зимувало 6-18 особин (Грищенко та ін., 1997, 2004). У районі очисних споруд м. Черкаси (околиці с. Червона Слобода, Черкаський району) зимує 1-4 птахи (Гаврилюк, 2005). Відомо також, що взимку регулярно в невеликій кількості білохвости зустрічаються в районі греблі Кременчуцької ГЕС: 22.02.1991 р. 6 орланів були помічені біля незамерзаючої ополонки поблизу м. Світловодськ (Кіровоградська обл.) (Роговий, 1999). За даними М. Л. Клестова зі співавторами (Клестов и др., 1995) у м'які зими до 20 орланів зимує в Сульській затоці Кременчуцького водосховища.

Матеріал, методи та умови досліджень

Взимку 2006-2007 років ми провели три цикли обліків орланів у районі Кременчуцького водосховища, переважно в межах Черкаської області. Перший облік пройшов 15-18.12.06 р., другий — 20-22 і 24.01.07 р., третій — 9-12.02.07 р. Для проведення обліків використовували автомобіль.

Зима 2006-2007 років видалася аномально теплою. Утворення снігового покриву та криги на Дніпрі припало лише на третю декаду січня. Під час обліків у грудні денна температура становила 6-8°C, у січні — 3-4°C. Обліки в лютому проходили під час потепління, коли денна температура коливалася від -1 до +3°C, проте перед цим відбулося похолодання, в результаті якого Кременчуцьке водосховище повністю вкрила крига, а товщина снігового покриву ста-

новила 10-15 см. Такі незвичні погодні умови грудня-січня робили облік орланів досить проблематичним, адже площа Кременчуцького водосховища становить близько 2 252 км², а довжина — 149 км. Тому про проведення повного обліку мова не йшла. Ми припустили, що за таких умов орлани можуть бути сконцентровані в місцях своєї пізньоосінньої локалізації — на риборозплідних ставках і в районах концентрації водоплавних на мілководних ділянках водосховища. Саме в таких місцях були проведені обліки. Крім того, для моніторингу чисельності зимуючих птахів, обліки були проведені й у традиційних районах — у Канівському заповіднику і біля очисних споруд м. Черкаси.

Результати й обговорення

Поширення й чисельність

Обліки в грудні перевершили всі очікування. Вже при обстеженні першого риборозплідного ставка ми зустріли разом 18 орланів! Усього в районі очисних споруд і ставків між селами Леськи і Сагунівка (Черкаський район) за один день було обліковано 32 білохвости. Приблизно така ж чисельність виявлена на ставках біля смт. Іркліїв та на прилеглий ділянці водосховища — 31 орлан. На одному зі спущених ставків знову одночасно спостерігали 18 птахів. Лише одна особина того дня спостерігалася в Липівському орнітологічному заказнику (Золотоніський район, Черкаська область), де в цей час концентрувалося близько 9 000 крижнів і більше 400 лебедів. У районі Сульської затоки водосховища (Чорнобаївський район Черкаської області та Глобинський район Полтавської області) було обліковано 27 орланів. Птахи були поширені досить рівномірно, утворюючи групи до 7 особин, трималися берега водосховища і риборозплідних ставків між селами Липове і Бугаївка (Глобинський район). Проте через обмежений доступ до ставків, облік був неповний. У районі Канівського заповідника в грудні концентрування птахів не спостерігалася, постійно трималися дві пари дорослих орланів. Таким чином, у середині грудня в районі Кременчуцького водосховища в Черкаській області та на прилеглий території Полтавської області зареєстровано 95 орланів-білохвостів. Прогнозована чисельність становить не менше 100-120 особин.

У січні ситуація суттєво не змінилася, однак відбувся перерозподіл птахів. У результаті виснаження кормової бази на спущених ставках чисельність орланів там зменшилася. Так, у районі ставків між селами Леськи та Сагунівка зареєстровано лише 11 особин (окрім того, в день обстеження цієї ділянки була дуже погана видимість, тому можливий недооблік), на ставках біля смт. Іркліїв — також 11. Лише два орлани трималися в Липівському заказнику, хоча чисельність крижнів зросла до 13-15 тис. Тим часом, зросла кількість орланів у районі Сульської затоки — загалом, 20 січня обліковано 50-60 особин. Причому, над одним із островів відмічено групу ширяючих орланів, у якій нараховано 31 птах! Пізніше неподалік, на одному зі спущених ставків, ми спостерігали 25 особин, однак частина цих птахів могла бути порахована двічі. Крім того, траплялися поодинокі особини в інших частинах затоки. В районі Канівського заповідника три-

малося 6 орланів. Отже, в січні ми зареєстрували 80–90 особин, прогнозована чисельність становить 100–110 птахів.

Чисельність орланів-білохвостів протягом грудня–січня в районі наших робіт була найвищою серед інших територій, де проводилися дослідження вздовж Дніпра і на півдні України в рамках проекту.

Умови обліків у лютому дозволяють віднести їх результати до класичних зимових. Погодні умови змусили птахів відкочувати південніше. Однак це стосується переважно молодих особин, адже дорослі продовжували триматися неподалік гніздових територій. У цей час ми провели обліки вздовж усєї незамерзлої ділянки русла Дніпра від греблі Канівської ГЕС до с. Свидівок (Черкаський район), а також у районі Липівського заказника і очисних споруд м. Черкаси. Скупчення орланів на незамерзаючих ділянках не спостерігалось — вони трималися поодиночі або парами. Винятком є зустріч групи з 6 особин у районі Липівського заказника, які сиділи на кризі неподалік від крижнів чисельністю близько 2 700 особин і 85 лебедів. Несподіваною була відсутність орланів біля очисних споруд м. Черкаси, адже вони межують із риборозплідними ставками, які на той час повністю замерзли. Тут було обліковано 900 крижнів та інші водно-болотні птахи. Вірогідно, тут трималося лише 1–2 орлани, інші особини залишили цей район. Усього на цій ділянці Дніпра ми зареєстрували 27 птахів. При обстеженні Сульської затоки з'ясувалося, що вона і риборозплідні ставки були повністю вкриті кригою. Проте ми зустріли 10 поодиноких орланів, які, схоже, не поспішали відкочувати. Таким чином, у лютому було обліковано 37 орланів-білохвостів. Дивним є той факт, що в рамках проекту така чисельність виявилася найвищою в усій Україні. Це свідчить про те, що у зв'язку з перерозподілом птахів місця їх концентрації залишилися поза увагою орнітологів.

Місця ночівель

Результати наших досліджень дозволяють зробити висновок про те, що орлани взимку в районі Кременчуцького водосховища не відчувають гострої нестачі місць ночівлі. Нам не відомі їх масові ночівлі, характерні для півдня країни. Найчастіше птахи ночують поодиночі або невеликими групами, що було помічено нами й раніше (Гаврилюк, 1999). Найбільш поширеними місцями ночівлі є острови, а також соснові ліси вздовж берегів водосховища. Багато з цих місць є важкодоступними для людини в зимовий період. Ми виявили одне місце ночівлі орланів на узбережжі водосховища, де біля невеликої галявини соснового лісу знайдено 7 точок із послідом птахів (околиці с. Леськи Черкаського району). Подальша робота може бути спрямована на уточнення місць ночівель і кількості птахів, що там ночують, особливо в місцях їх трофічної концентрації вдень.

Живлення

Візуальні спостереження за полюючими птахами показали, що основною здобиччю орланів була риба (6 випадків споживання). На місцях відпочинку виявлено залишки двох риб, а в погадках — залишки двох мартинів і риби. Про те,

що саме риба є основним кормом орланів, свідчить і аналіз розподілу зимуючих орланів — більшість трималися поблизу риборозплідних ставків. Навіть великі скупчення водоплавних птахів мало приваблювали цих хижаків. Подібні результати були отримані нами й раніше (Гаврилюк и др., 2001). Тому в умовах м'яких зим охорону орланів необхідно зосереджувати на ставках.

Загрози

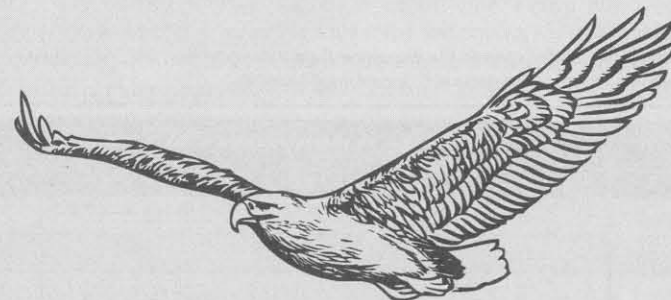
Серед потенційних загроз для орланів взимку переважає негативне ставлення до них працівників рибного господарства, які можуть вважати скупчення орланів причиною зменшення рибних запасів. Це потребує проведення широкої просвітницької роботи серед цієї категорії працівників. Окрім того, орлани концентруються на ставках уже з осені, коли йде полювання на водоплавну дичину. В зимовий період у цих місцях триває полювання на копитних і хутрових звірів. Отже потрібна роз'яснювальна робота серед мисливців із метою недопущення бездумного відстрілу орланів. Під час проведення досліджень нам стало відомо про факт поранення орлана мисливцями біля с. Сагунівка, після чого птаха утримували в вольєрі. Подальша його доля невідома.

Охорона

В ході обліків ми проводили бесіди з працівниками рибних господарств і мисливцями щодо статусу орлана-білохвоста, необхідності його охорони, розповсюджували листівки. Один із авторів статті на зборах мисливців Черкаського району виступив із доповіддю на цю тему. Приємно зазначити, що більшість людей добре обізнані з орланом-білохвостом і захоплюються його могутністю, погоджуючись, що він — окраса нашої природи.

Подяки

Висловлюємо слова вдячності водіям А. В. Миронюку, В. Г. Кривошій, В. Л. Соколенку, В. М. Клочку, І. А. Нікішину, без яких проведення обліків було б неможливим.

Українське товариство охорони птахів

Бюлетень:
**Збереження орлана-білохвоста
в Україні**

---

*Моніторинг та охорона орлана-білохвоста
в зимовий період 2006–2007 років*

Київ 2007

Випуск 1